

Primjena i potencijal koncepta socijalnih inovacija u djelovanju Caritasa u Hrvatskoj

Zdenko Babić*

zbabic@pravo.hr

<https://orcid.org/0000-0002-3896-8688>

Tereza Buconić**

tereza.buconic@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1401-6332>

<https://doi.org/10.31192/np.18.3.11>

UDK: 061.23Caritas(497.5)

36:316.422

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno: 10. srpnja 2020.

Prihvaćeno: 5. listopada 2020.

Socijalne inovacije se smatraju dvostruko inovativnima: u svojim sredstvima i u svojim ciljevima. Mogu se razviti kao nov odnos ili suradnja, novi poslovni model, kao unaprijeđeni način djelovanja ili poboljšani proces unutar organizacije ili, konačno, kao nova socijalna usluga ili proizvod. Kvalitativno istraživanje provedeno za potrebe ovoga rada za cilj je imalo povezati koncept socijalnih inovacija s djelovanjem ustanove Caritasa. Istraživanje je pokazalo da postoje primjeri već upotrebljenih socijalnih inovacija u djelovanju Caritasa, ali i stanoviti manjak poznavanja koncepta. Istraživanje je također pokazalo želju kod svih dionika Caritasa za inovativnim djelovanjem u budućnosti. Trenutne najveće prepreke na tom putu su nedostatak stabilnog financiranja, koordinacijske podrške u educiranju kadrova i radu volontera. Ujedno se u tom segmentu nalazi i najveći potencijal za napredak.

Ključne riječi: *Caritas, socijalne inovacije, socijalni rizici.*

* Prof. dr. sc. Zdenko Babić, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada Zagreb; Nazorova 51, HR-10000 Zagreb.

** Tereza Buconić, mag. soc. pol., Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada Zagreb; Nazorova 51, HR-10000 Zagreb.

Uvod¹

U posljednje vrijeme, počevši od kraja prošlog stoljeća, zbog ekonomskih, političkih i drugih kriza, nastaje i kriza socijalne države koja se očituje u nemogućnosti osiguravanja iste razine socijalnih davanja i usluga kao prije. Iz niza razloga uloga civilnog sektora, kojeg se još naziva i trećim sektorom, uz javni i privatni, sve se više uvažava. Međusobna interakcija različitih sektora u pružanju socijalnih usluga i prava od države, tržišta, civilnog sektora, socijalnih poduzeća i drugih dionika različitih profila naziva se kombiniranom socijalnom politikom. Od svih njih se pak očekuje inovativnost i učinkovitost. Dio civilnog društva je i Caritas, s obzirom da je po zakonskom određenju klasificiran kao ustanova, pravna osoba, koja podliježe Zakonu o humanitarnoj pomoći i Zakonu o udrugama, tj. civilnom pravu. S druge strane, podliježe i kanonskom pravu, što je utemeljeno na njegovoj osnovnoj misiji, kao karitativne i pastoralne ustanove djelotvorne ljubavi Katoličke crkve. Karitativna djelatnost Crkve je socijalna komponenta inspirirana djelotvornom kršćanskom ljubavi i učenjem socijalnog nauka Crkve.

Valković za socijalni nauk tvrdi da se očituje i kao praksa i kao nauk. Istovremeno pojam označava »djelotvornu ljubav«.² Stoga se očekuje od karitativnih ustanova da budu inovativne te kontinuirano traže nove načine da budu djelotvorne. Caritas je za socijalnu državu prije svega jedan od dionika civilnog društva i partner u djelovanju na socijalnom području. Vodeći računa o aktualnim problemima današnjeg čovjeka, koji se nazivaju novim socijalnim rizicima, ali i poticajima iz crkvenih struktura, načini pružanja Caritasove pomoći se s vremenom mijenjaju. Koncept socijalnih inovacija je koncept novih metoda, odnosa ili konačnih rješenja za postojeće, novonastale ili probleme koji će tek nastati. Važne su za društvenu transformaciju, upravljanje organizacijom, socijalno poduzetništvo, kao i cjelokupno jačanje kapaciteta.³ Kontekstualizirajući hrvatsko iskustvo razvoja socijalnih inovacija, ističe se zapostavljenost teme, kao i činjenica da još uvijek koncept nije prepoznat pri kreiranju i provedbi socijalne politike.⁴ Tema ovog rada je upravo ostvariti uvid u primjenu koncepta

¹ Rad se temelji na rezultatima istraživanja provedenog u diplomskom radu Tereze Buconić, pod mentorstvom prof. dr. sc. Zdenka Babića, koji je obranjen 8. srpnja 2020. na diplomskom studiju Socijalne politike na Studijskom centru socijalnog rada Pravnote fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

² M. VALKOVIĆ Socijalni nauk Crkve i socijalna pitanja, *Revija za socijalnu politiku*, 1 (1994) 1, 15-23, 15.

³ Usp. THE YOUNG FOUNDATION, *Social Innovation Overview. A deliverable of the project: »The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe«* (2012), European Commission – 7 the Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research.

⁴ Usp. G. BEŽOVAN, J. MATANČEVIĆ, D. BATURINA, Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u europskim urbanim socijalnim programima, *Revija za socijalnu politiku*, 23 (2015) 1, 61-80.

socijalnih inovacija u djelovanju Caritasa u Hrvatskoj. Pritom je naglasak na ispitivanju primjene koncepta socijalnih inovacija u sadašnjem radu Caritasa, primjerima dobre prakse, kao i potencijalu za budući rad.

Rad se sastoji od teorijskog i empirijskog dijela. U prvom dijelu, teorijskom, nakon prikaza cilja i metodologije istraživanja, prikazuju se glavne odrednice socijalne politike i socijalnih rizika. Detaljno se predstavlja koncept socijalnih inovacija. U empirijskom dijelu riječ je o kvalitativnom istraživanju provedenom metodom polustrukturiranih intervjua i sekundarnom analizom podataka dobivenih iz intervjua s djelatnicima Caritasa. Tekst rada podijeljen je na četiri dijela, osim uvoda i zaključka. Nakon uvoda prvo poglavlje donosi glavni cilj istraživanja i prikaz istraživačkih pitanja. U drugom poglavlju prikazuje se metodologija istraživanja. Treće poglavlje donosi definiciju socijalne politike, socijalnih rizika, uz pojašnjenja koncepta kombinirane socijalne politike te detaljan prikaz koncepta socijalnih inovacija. U četvrtom poglavlju prikazuju se detaljni rezultati istraživanja, prezentirani s izjavama ključnih dionika po potpoglavljima koje su odredila istraživačka pitanja. Na kraju je zaključak.

1. Cilj rada i istraživačka pitanja

Polazeći od socijalnih rizika s kojima se suočava kombinirana socijalna politika, temeljni cilj je ovog rada istraživanje mogućnosti, poteškoća i potencijala primjene koncepta socijalnih inovacija u djelovanju Caritasa u Hrvatskoj. Znanstveni doprinos ovog rada čini uvid u stavove ključnih dionika Caritasa, ostvaren kvalitativnom metodologijom polustrukturiranih intervjua, o primjeni socijalnih inovacija i mogućnostima njihove primjene u radu Caritasa, što je prvi znanstveni rad o ovoj temi. Općenito je u akademskoj literaturi slabo rasvijetljeno djelovanje brojnih socijalnih ustanova Katoličke crkve u Hrvatskoj. Rad također donosi i važne *policy* preporuke, što bi moglo potaknuti nova istraživanja. Temeljna istraživačka pitanja glase:

- a) Što ključni dionici misle o sadašnjim prioritetima (misiji, viziji i ciljevima) Caritasa u kontekstu socijalnih rizika i koliko sudjeluju u kombiniranoj socijalnoj politici?
- b) Koliko su se ključni dionici dosad susretali s konceptom socijalnih inovacija i poznaju li primjere njihove primjene u svojem radu ili nekom od drugih Caritasa u Hrvatskoj?
- c) Koji su mogući konkretni potencijali za buduću primjenu koncepta u djelovanju Caritasa i kakva vrste podrške i osnaživanja bi im trebala na putu tog ostvarenja?

2. Metodologija istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo osam dionika Caritasa, namjerno odabranih s obzirom na temu, pa govorimo o korištenju namjernog uzorka. Istraživanje se provelo s ispitanicima zaposlenicima na odgovornim pozicijama (ravnatelji, zamjenici ravnatelja, koordinatori aktivnosti, tajnici) biskupijskih Caritasa te u jednom župnom Caritasu koji ima status pravne osobe. S obzirom da je izostao povratni odgovor iz nacionalnog Hrvatskog caritasa, podaci o toj razini prikupljeni su iz sekundarnih izvora podataka – već objavljenih radijskih i televizijskih intervjuua te dokumenata s mrežnih stranica. Ostali podaci su prikupljeni od ispitanika metodom polustrukturiranog intervjuua. Temelj za intervjuue bio je predložak s prethodno navedena tri glavna istraživačka pitanja ovog rada. S obzirom na polustrukturiranost, dodana su potpitanja na koja su sugovornici odgovarali. Također, pri dogovaranju intervjuua, pored svakog pitanja dionicima je ponuđen kratak opis ključnih istraživačkih pojmova s definicijama iz literature, sadržajima koncepta i drugim raščlambama, da bi ispitanici dobili kvalitetan polazni okvir i da bi im očekivanje njihova doprinosa bilo jasnije.

Dobiveni podaci su analizirani metodom analize okvira. Riječ je o kvalitativnom istraživanju primarnih izvora podataka. Takva metoda⁵ upravo je razvijena za istraživanja u kojima se nastoji dobiti konkretne informacija iz područja javnih politika. Naime, spomenuta metoda je prikladna jer se njome može doći do specifičnih stručnih informacija koje nisu dostupne u javnim publikacijama i javnim izvorima. Spomenuta metoda pogodna je i zbog toga što se njome mogu donositi zaključci o istraživanom fenomenu u relativno kratkom vremenskom periodu – onom koje je dovoljno za intervju i analizu dobivenih podataka. Glavni cilj ove metode je interpretacija i argumentiran opis svih zbivanja koja utječu na dio socijalne politike, tj. koncept socijalnih inovacija koji je ovdje u fokusu, a o kojima u službenim dokumentima Caritasa i mrežnim stranicama, metodom sekundarne analize nije bilo dostupnih podataka. Navedena analiza primjenjuje se u kvalitativnim istraživanjima s prethodno definiranim istraživačkim pitanjima u kraćem vremenskom roku te uz uzorak namjerno ciljan s obzirom na istraživačka pitanja.⁶ Izbor sudionika istraživanja bio je uvjetovan teritorijalnom reprezentativnošću. Naime, odabrani su biskupijski caritasi iz različitih dijelova Hrvatske: dubrovački kao primjer Jadranske Hrvatske, riječki kao primjer Istre i Kvarnera, Zagrebački kao primjer središnje Hrvatske te Đakovačko-osječki kao primjer Slavonije. Nadalje, u uzorku je i župni Caritas

⁵ Usp. J. RITCHIE, L. SPENCER, *Qualitative data analysis for applied policy research*, u: A. BRYMAN, R. G. BURGESS (ur.), *Analysing qualitative data*, London, Routledge, 1994, 173-194.

⁶ Usp. A. LACEY, D. LUFF, *Qualitative data analysis*, The National Institute for Health Research Research Design Service for the East Midlands: Yorkshire & the Humber, 2009, 1-49; https://www.rds-yh.nihr.ac.uk/wp-content/uploads/2013/05/9_Qualitative_Data_Analysis_Revison_2009.pdf.

župe Knin, s obzirom na istaknutost među župnim caritasima i brojnim aktivnosti u kojima sudjeluju. Sudionici su kontaktirani putem elektroničke pošte i telefonski, te je zamoljeno da se intervjuu odazove stručni djelatnik s organizacijske razine ustanove. Intervjuiranje je provedeno u zahtjevnom razdoblju obilježenom pandemijom koronavirusa (COVID-19) u razdoblju od 25. svibnja do 17. lipnja 2020. godine. S obzirom na specifičnost tog razdoblja, dio intervjua je napravljen uživo, a dio putem *online* sastanaka te djelomično i pisanim povratnim odgovorima putem elektroničke pošte. Prosječno trajanje intervjua bilo je 30 minuta. Izjave sudionika su analizirane tako da su neposredno nakon provedenog intervjua, koji je bio sniman, podaci transkribirani, a poneki su odmah zapisivani u punom formatu, kao i oni dobiveni pismenim odgovorom. Sumarni prikaz odgovora i izjava s najvažnijim naglascima i citatima prikazani su u tablicama za svako istraživačko pitanje. Pri predstavljanju rezultata izjave sudionika podijeljene su u kategorije organizacijske razine: nacionalna, biskupijska, župna. U daljnjem tekstu to su slovne oznake, N, B, Ž s brojčanim oznakama za intervjuirane caritase (N1 – Hrvatski caritas, B1 – Caritas Dubrovačke biskupije, B2 – Caritas Riječke nadbiskupije, B3 – Caritas Zagrebačke nadbiskupije, B4 – Caritas Đakovačko-osječke nadbiskupije; Ž1 – Caritas župe Knin).

3. Socijalne inovacije: pojam, sadržaj i kontekstualizacija unutar socijalne politike

Udžbenička definicija socijalne politike glasi:

»Socijalna je politika organizirana djelatnost države i drugih društvenih čimbenika kojoj je cilj prevladavanje socijalnih rizika, pomoć siromašnim i isključenim pojedincima i socijalnim skupinama, ujednačavanje životnih šansi te, općenito, unapređivanje socijalne dobrobiti građana.«⁷

Važno je primjetiti da se, osim države, navode i drugi društveni čimbenici, a oni uključuju široku lepezu dionika, od obitelji, tržišta, organizacija civilnog sektora te svakako jedinice lokalne i područne samouprave. Sukladno tome, može se govoriti o sve većoj prihvaćenosti modela kombinirane socijalne politike (engl. *welfare mix*), a što je:

»sustav u kojem vlada, lokalne vlasti, organizacije civilnog društva, trgovačka društva (profitni sektor), obitelj (neformalni sektor) te drugi dionici djeluju na mjestu ranijeg monopolskog položaja države. U takvom sustavu vlast prepoznava

⁷ V. PULJIZ i dr., *Socijalna politika*, Zagreb, Pravni fakultet, 2005, 4.

je organizacije civilnog društva i druge dionike te s njima surađuju u procesu pripreme i donošenja odluka te provedbe socijalnih programa.«⁸

Ključni ciljevi starog modela socijalne države i socijalne politike⁹ odnosili su se na smanjenje socijalnih nejednakosti i siromaštva te optimiranje raspodjele dohotka i blagostanja, no danas ne mogu biti vodič za nove socijalne rizike. Novi socijalni rizici¹⁰ su: demografske promjene i promjene u obitelji, nizak fertilitet, starenje stanovništva i propusti tržišta u privatnom pružanju socijalne sigurnosti. Novi socijalni rizici odnose se na: usklađivanje rada i obiteljskog života, samohrano roditeljstvo, postojanje nemoćne osobe u obitelji, posjedovanje nedovoljnih ili zastarjelih vještina i nedovoljna pokrivenost socijalnim osiguranjem zaposlenih na »atipičnim« radnim mjestima.¹¹ Novi socijalni rizici su upravo oni koji traže nova drugačija rješenja i socijalne programe te otvaraju veliki prostor za socijalne inovacije. Glavni cilj socijalnih inovacija je pronalazak rješenja za socijalne probleme. Socijalne inovacije u toj potrazi teže uspostavljanju novih, inovativnih modela suradnje između države, privatnog sektora i neprofitnog sektora. Socijalna inovacija može biti rad na boljoj strukturi rada unutar neprofitne organizacije, primjerice, stvaranje i unapređenje ciljeva i planova organizacije, bolje upravljanje sustavom volontera i donatora i slično. Socijalne inovacije su inovacije inovativne u svojim sredstvima i ciljevima.¹² Služe se pokušajima i pogreškama, a manje teorijskim diskusijama. One prethode svim pozitivnim konkretnim ostvarenjima, poput:

»Prepoznavanja i pružanja novih usluga koje poboljšavaju kvalitetu života pojedinaca i zajednica, identificiranjem i provođenjem procesa integracije na tržištu rada, novim sposobnostima, novim radnim mjestima i novim oblicima sudjelovanja, kao različitim elementima koji pridonose poboljšanju položaja pojedinca.«¹³

Postoji nekoliko mogućih definicija socijalnih inovacija: pragmatična, sistematična, menadžerska, ekonomska i kritička definicija. Pragmatična definicija ističe socijalne inovacije kao inovativne aktivnosti i usluge.¹⁴ Gleda ih kao

⁸ G. BEŽOVAN, Civilno društvo kao dionik razvoja kombinirane socijalne politike, u: G. Bežovan i dr. (ur.), *Socijalna politika Hrvatske*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 503-573, 505.

⁹ Usp. A. HEMERJICK, *Changing welfare states*, Oxford – London, Oxford Press, 2013, 1-485, 73.

¹⁰ Usp. *isto*, 60.

¹¹ Usp. G. BONOLI, The Politics of the New Social Policies. Providing Coverage Against New Social Risks in Mature Welfare States, *Policy&Politics*, 3 (2005) 3, 431-449.

¹² Usp. R. MURRAY, J. CAULIER-GRICE, G. MULGAN, *The Open Book of Social Innovation*, London, The Young Foundation, 2010, 1-224, 6.

¹³ E. POL, S. VILLE, Social innovation. Buzz word or enduring term?, *The Journal of Socio-Economics*, 38 (2009) 878-885, 880.

¹⁴ Usp. G. MULGAN i dr., *Social Innovation. What it is, Why it Matters and How it can be Accelerated*. Working Paper, London, Oxford Business School, 2007, 1-52; http://eureka.sbs.ox.ac.uk/761/1/Social_Innovation.pdf.

proizašle iz motiviranosti za podmirivanjem neispunjenih socijalnih potreba, a razvijanih i raširenih putem organizacija čija je primarna misija socijalna. Sistematična definicija¹⁵ o inovacijama govori kao o procesu. Glavni cilj je duboka promjena strukture, načina postupanja, dnevnih javnih politika te vrijednosti. Menadžersko viđenje socijalnih inovacija je ponuda novih rješenja za socijalne probleme koja bi bila efikasnija i održivija od postojećih.¹⁶ Prednost je dana i u društvenoj vrijednosti, a ne samo individualnoj. Ekonomska definicija¹⁷ socijalne inovacije gleda inovativnost financiranja. Inovacijom smatra i promjene u odnosima s vlasnicima kroz nove proizvodne ili konceptualne promjene. Konkretno, kritička definicija naglasak stavlja na osnaživanje i mobilizaciju, koja ide od dna prema vrhu, od osoba na terenu izravno uključenih u socijalne procese do kreatora politika i programa.¹⁸ Socijalne inovacije mogu se sistematizirati s obzirom na pokretača, u tri skupine: 1. inovacije u socijalnom sektoru koje se razvijaju uz podršku stručnjaka izvan sektora; 2. inovacije koje se razvijaju uz podršku stručnjaka iz inozemstva; 3. inovacije koje se razvijaju iz domaćeg civilnog društva.¹⁹

Područja na kojima se danas stvaraju socijalne inovacije prate nove socijalne rizike. Njih je Europska unija označila kao ključne socijalne odrednice. To su, primjerice, novi modeli učenja za mlade koji su nezaposleni, demografske teme, okoliš, siromaštvo i zdravstvo. Da bi socijalna inovacija bila potpuna, mora se očitovati u: organizacijskoj inovativnosti, inovativnosti u interorganizacijskim te u međuljudskim odnosima.²⁰ U europskim institucijama od početka 21. stoljeća počinje rasprava o inovacijama, a od 2010. godine koncept socijalnih inovacija postaje sastavni dio europskih socijalnih politika. Kao posebna inicijativa u Strategiji EU 2020. postaje odrednica europske socijalne politike Komisije u odjelu za istraživanja i razvoj. Utjecaj takve odluke je vidljiv na zakonskim, podzakonskim i neformalnim procedurama. Najznačajniji je utjecaj putem promocije trećeg sektora te socijalnog poduzetništva.²¹ Promovira se i

¹⁵ Usp. F. WESTLEY, N. ANTADZE, Making a Difference. Strategies Scaling for Social Innovation for Greater Impact, *The Innovation Journal – The Public Sector Innovation Journal*, 15 (2010) 2, 1-19.

¹⁶ Usp. J. PHILLS, K. DEIGLMEIER, D. MILLER, Rediscovering Social Innovation, *Stanford Social Innovation Review*, 6 (2008) 4, 1-7.

¹⁷ Usp. OECD, *Transforming Innovation to Address Social Challenge*, 2009, (14.05.2020), <https://www.oecd.org/sti/inno/44076387.pdf>.

¹⁸ Usp. F. MOULAERT. Social Innovation: Institutionally Embedded, Territorially (Re)Produced, u: Diana MACCALUM i dr., *Social Innovation and Territorial Development*, Ashgate Publishing Limited, 2009, 11-25, 18.

¹⁹ Usp. G. BEŽOVAN, J. MATANČEVIĆ, D. BATURINA, Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u europskim urbanim socijalnim programima, *Revija za socijalnu politiku*, 23 (2016) 1, 61-80, 73.

²⁰ Usp. S. BAGLIONI, S. SINCLAIR, *Social Innovation and Social Policy. Theory, Policy and Practice*, Bristol, Bristol University Press, Policy Press, 2018, 1-155, 128.

²¹ Usp. EUROPSKA KOMISIJA, *Vision and Trends of social innovation for Europe*, (17.05.2017) <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a97a2fbd-b7da-11e7-837e-01aa75ed71a1> (17.05.2020).

u projektima Europskog socijalnog fonda, gdje se kao dodatna vrijednost posebno vrednuje pri natječajima, putem Platforme protiv siromaštva i socijalne isključenosti. U Hrvatskoj je koncept usvojen kao dio strateških dokumenata Europske unije, koji se postupno ugrađuju u ključne nacionalne dokumente u područjima socijalnih politika.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Mišljenje ključnih dionika o Caritasu u kontekstu kombinirane socijalne politike i socijalnih rizika

Prvo je istraživačko pitanje glasilo: »Što ključni dionici misle o sadašnjim prioritetima (misiji, viziji i ciljevima) Caritasa u kontekstu socijalnih rizika i koliko sudjeluju u kombiniranoj socijalnoj politici?« Dva su ključna cilja ovog pitanja: otkriti koliko su predstavnici Caritasa uključeni u kreiranje socijalne politike na državnoj i lokalnim razinama te dobiti informacije o ključnim aktivnostima koje provode danas i koliko one odgovaraju na stare ili nove socijalne rizike. Tablica koja slijedi sažeto i kategorijalno iznosi ključne pojmove koji su se pojavili pri odgovorima na ovo pitanje.

Tablica 1: Kategorije i pojmovi 1. istraživačkog pitanja

Tema: Kombinirana socijalna politika i socijalni rizici	
Kategorije	Pojmovi
Suuodlučivanje u procesu donošenja socijalnih programa i implementaciji	Kombinirana socijalna politika kod Caritasa u provedbi postoji, uz probleme, ali nema uključenosti u kreiranje lokalnih/nacionalnih soc. programa Namjenska financijska potpora Caritasu – kroz projektne aktivnosti Pojedini sastanci u ministarstvu u sklopu projektne aktivnosti
Usmjerenost na socijalne rizike	Veći naglasak na starim socijalnim rizicima – zadovoljenje osnovnih životnih potreba Uvođenje programa za nove rizike kroz programe pomoći u brizi o ovisnom članu kućanstva, samohranim roditeljima te mladima kroz radionice osposobljavanja i osnaživanja, programi poticanja zapošljavanja žena

Ovako prikazane podatke ilustriraju sljedeće izjave intervjuiranih osoba: »Lokalni socijalni programi se donose samostalno, a naše karitativne aktivnosti se podupiru u nekim segmentima« (B2); »Dosada nismo sudjelovali u kreiranju socijalnih programa našeg grada, a suradnju s Centrom za socijalnu skrb smatramo prihvatljivom« (Ž1), kao i izjava da se »i grad i županija odazovu na naše apele kada tražimo donacije, ali ne bismo se definirali kao aktivni dionici kombinirane socijalne politike. Suradujemo s Centrom za socijalnu skrb koji

korisnike upućuje k nama po pakete hrane« (B1). Oblik suradnje i sudjelovanja u provedbi aktivnosti socijalne politike, ključni dionici vide u »raspisivanju natječaja od strane lokalnih vlasti na socijalnom planu, na koje se prijavljujemo putem naših ustanova i osiguravamo financiranje« (B2), što naglašavaju i ostali i to vide kao najveći oblik suradnje, no ne i partnerstva. Tvrde da je »kombinirana socijalna politika u kojoj ravnopravno sudjeluju različiti dionici pojam koji lijepo zvuči i trebao bi imati mnoge prednosti. Nažalost, stvarnost je malo drugačija« (B3), ponajviše naglašavajući problem jednakih stručnih standarda pri pružanju socijalnih usluga u ustanovama, a potom u nejednakoj financijskoj podršci njima – ovisno o tome je li osnivač država ili Caritas. U tome je bitno postići ugovorni odnos s gradom, što je negdje uspjelo, a drugdje ne. Kao važno problematično područje, istaknuta je sljedeća izjava jednog od intervjuiranih dionika (B3):

»Na nacionalnoj razini se donose petogodišnji planovi s jasnim ciljevima i rokovima, a od njihove implementacije malo je ili gotovo ništa ostvareno. Administrativno-birokratska opterećenja su tolika da stručni zaposlenici provode više vremena popunjavajući kojekakve obrasce, upitnike i izvješća, nego što se bave izravnim radom s krajnjim korisnicima. Sve do prije nekoliko godina caritasi u Republici Hrvatskoj su bili isključeni iz javnih natječaja te nisu mogli tako osigurati sredstva za provođenje projekata/programa. U ugovorima između Republike Hrvatske i Svete Stolice stoji: Katolička crkva može slobodno organizirati ustanove koje će osiguravati karitativno djelovanje i društvenu skrb, u skladu s odgovarajućim državnim propisima. Crkvene ustanove za karitativno djelovanje i društvenu skrb ili ustanove koje ovise o Crkvi djeluju prema vlastitim statutima te imaju ista prava i povlastice koje imaju i državne ustanove osnovane u istu svrhu (čl. 17, st. 1. i 2. Ugovora o pravnim pitanjima). Unatoč tomu, Caritas nema istu cijenu za istu kategoriju korisnika kao državni domovi niti je mogao aplicirati na natječajima u sklopu EU fondova zbog diskriminirajuće postavljениh formalnih uvjeta vezanih za moguće prijavitelje. Naime, praksa je bila da su nadležna ministarstva raspisivala natječaje u kojima se kao mogući prijavitelji navode: državni domovi, udruge, organizacije civilnog društva, javne ustanove, jedinice lokalne i regionalne (područne) samouprave, neprofitne organizacije, dok se pravne osobe vjerskih zajednica nisu navodile. Državni domovi su u brojnim natječajima bili favorizirani osiguravši sredstva za adaptaciju objekata i unaprijeđenje infrastrukture, dok je Caritas za iste svrhe morao organizirati humanitarne akcije.«

Svi ističu i unutarnju hijerarhijsku strukturu u obliku biskupijskih i nacionalnog Caritasa. Dionici tvrde da uglavnom ne postoji jasno zacrtana struktura sastanaka, nego se oni odvijaju po potrebi, s obzirom da svaka od razina Caritasa ima samostalnost u svojem djelovanju: »Svaki nad/biskupijski caritas autonomna je javna pravna osoba koja djeluje na području svoje nad/biskupije, a međusobno surađuju radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva« (B3), a

»nacionalni Caritas je naš svjetionik, koji nije samo za našu Crkvu, a on ima pogled još dalje, na internacionalni Caritas. Kada se organiziraju akcije na nacionalnoj razini, javljaju nam se da se uključimo i mi onda te zahtjeve spuštamo na razinu biskupija i prije svega župa, župnih Caritasa« (B4).

Što se tiče usmjerenosti na socijalne rizike i reakcije na njih kroz misiju i viziju Caritasa, intervjuirane osobe su suglasne da je osnovna misija Caritasa zacrtana u prvim kršćanskim zajednicama. U tom pogledu su tvrdili:

»Misija, vizija i ciljevi Caritasa izviru iz biti Crkve, prvih karitativnih zajednica, to se nikad ne mijenja i samo se nastavlja i dalje. Osnovna ideja je jačanje karitativne svijesti, odgovornosti prema drugome i solidarnosti među ljudima. Kao vjernici više govorimo o ljubavi, ne samo solidarnosti. To je osnova i misija. Ona se realizira u konkretnim programima pomoći: podjele hrane i odjeće, ali i u savjetima« (B3).

»Bazirani smo uglavnom na podjelu hrane i odjeće, a to prema vašim objašnjenjima odgovara starim socijalnim rizicima, nemogućnošću zadovoljenja osnovnih životnih potreba, primjerice i zbog nezaposlenosti, nesposobnosti za rad. U zadnje vrijeme nam se javlja sve više takvih korisnika. Ipak, bazirani smo i na druge rizike, baš na rizik nemoćne osobe u obitelji, gdje imamo trajnu akciju posudionice medicinskih pomagala na području cijele biskupije. Postoji još niz prigodnih akcija, ali nismo ih dosada gledali u svjetlu te terminologije, starog i novog rizika« (B1).

Nacionalni Caritas, kao koordinator, trenutno ponajviše »naglasak stavlja na ujednačavanje praksi pružanja pomoći i digitalizacije sustava, kao što je sustav e-caritas«. ²² Važna je izjava predstavnika župnog Caritasa:

»Naš Caritas slijedi službenu misiju i viziju Hrvatskog caritasa kao krovne humanitarne crkvene institucije. Ono što naš Caritas čini posebnim u odnosu na druge župne caritase je status pravne osobe koji smo dobili upisom u evidenciju pravnih osoba Katoličke crkve u RH. Status pravne osobe otvorio nam je mnoge mogućnosti u prikupljanju pomoći putem objavljenih javnih natječaja i FEAD projekte Europskog socijalnog fonda, Operativni program za hranu i/ili osnovnu materijalnu pomoć za razdoblje 2014. – 2020.« (Ž1).

Prevladava usmjerenost na ublažavanje, a ne na prevenciju, što ocrtava sljedeća izjava: »Naše djelovanje je usmjereno prema ublažavanju siromaštva obitelji i pojedinaca koji su, zbog raznih životnih okolnosti izloženi teškom siromaštvu« (Ž1).

²² G. GALIĆ, Jaslice nas pozivaju na Kristov put poniznosti, *Vijenac*, 19. prosinca 2019., 673-674, (12.05.2020); <http://www.matica.hr/vijenac/673%20-%20674/jaslice-nas-pozivaju-na-kristov-put-poniznosti-29793/>.

4.2. Mišljenje ključnih dionika o konceptu socijalne inovacije i primjeni u Caritasu

Drugo je istraživačko pitanje glasilo: »Koliko su se ključni dionici u svojem radu dosad susretali s konceptom socijalne inovacije i poznaju li primjere njegove primjene u svojem ili nekom od drugih hrvatskih caritasa?« Ciljevi ovog pitanja su: istražiti upoznatost s konceptom te provjeriti postoje li primjeri takve prakse u dosadašnjem djelovanju caritasa. Tablica koja slijedi kategorijalno iznosi najvažnije pojmove koji su se pojavili pri odgovaranju na ovo pitanje.

Tablica 2: Kategorije i pojmovi 2. istraživačkog pitanja

Tema: Koncept socijalne inovacije – poznavanje i primjena	
Kategorije	Pojmovi
Poznavanje koncepta socijalnih inovacija	Koncept pod tim imenom je poznat većini dionika (dijelu kroz postavljena potpitanja, dijelu kroz vlastite primjere), no ne u punom sadržajnom opsegu
Primjena u praksi	Kroz hibridne modele koje ponajviše idenciraju s prijavom na programe Europske unije te partnerstva s drugim akterima na socijalnom području

Dio uključenih dionika tvrdi da im koncept socijalne inovacije nije samo poznat, već da su kao caritas sudjelovali u njemu. Na primjeru caritasa pod oznakom B3, u razgovoru smo se dotaknuli nekoliko primjera. Naveden je jedan realizirani projekt grada Zagreba, a financiran sredstvima Europskog socijalnog fonda, u kojem je Caritas bio jedan od uključenih partnera. Bila je riječ o projektu »Socijalno se uključi i zaposli« pri kojem je naglasak bio na

»poticanju stručne osposobljenosti i zapošljavanju teško zapošljivih žena – pripadnica višestruko marginaliziranih skupina, dok su kao specifični ciljevi navedeni: osnaživanje i uključivanje u programe stručnog usavršavanja za tržište rada 50 nezaposlenih žena, njihovo zapošljavanje na poslovima skrbi u kućanstvu za 250 osoba starije životne dobi ili osoba u potrebi. Ciljna skupina su Romkinje, žene žrtve obiteljskog nasilja, žene branitelja (HRVI), žene beskućnice i dugotrajno nezaposlene žene iznad 50 godina, s maksimalno srednjoškolskim obrazovanjem« (B3).

Navedeni caritas sudjeluje također u programu javnih radova Hrvatskog zavoda za zapošljavanje pri čemu omogućuju povratak u svijet rada beskućnicima i teško zapošljivim osobama. Nadalje, kao primjer socijalne inovacije navode vlastiti prijavljeni projekt osnaživanja mladih u vlastitoj ustanovi: »Kući za mlade« koja je namijenjena mladima koji izlaze iz sustava socijalne skrbi i pripremaju se za samostalan život. Programom je predviđen niz radionica osnaživanja mladih korisnika, javna kampanja i okrugli stolovi te edukacija stručnjaka. Ipak, navode da od prijave i pregledane projektne dokumentacije,

koja je u tehničkom smislu odobrena 2018. godine, odobrenje projekta od strane resornog Ministarstva još nije finalizirano. Pri tome naglašavaju da je »ovo samo jedan od primjera kako je teško započeti socijalne inovacije. Organizacija uloži vrijeme i resurse u pripreme, prikupi sve potrebne ponude, dogovori suradnju i partnerstva, a onda sve godinama visi u zraku« (B3). Iz intervjua za kulturni časopis *Vijenac*, moguće je doznati mišljenje ravnatelja nacionalnog Caritasa pri odgovoru na pitanje o novim strujanjima koja se događaju u Caritasu:

»Već početkom dvijetisućitih godina, Hrvatski caritas se okreće nekim novim potrebama i formiranju volonterijata, školovanju i odgoju brojnih osoba koji će pomalo preuzimati neke pozicije u Caritasima diljem Hrvatske...«²³

Uz donaciju Vlade Republike Njemačke i Njemačkog caritasa naš caritas je ostvario i projekt neprofitnog menadžmenta. Bio je to projekt suradnje s Njemačkim caritasom i Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Zagrebu, kako doznajem s mrežnih stranica te je 2004. studij i pokrenut te ga je uspješno završila samo jedna generacija studenata, a ponovno se nije pokretao.^{24, 25}

Jedan od predstavnika Caritasa izjavljuje da je

»nešto novo kod nas to što je Obiteljsko savjetovalište pripojeno Caritasu zbog svoje prirode i srodnosti. Također, imali smo nedavno program financijskih radionica za naše korisnike, jer smo osluškivali njihove potrebe i uvidjeli da ne poznaju financijske pojmove i stoga ne znaju raspolagati ni s onim novcem kojeg posjeduju. Ipak, procjenjujemo da nakon tog prvog ciklusa željeni rezultati nisu u potpunosti postignuti. Prijavili smo i realizirali projekt iz Europskog socijalnog fonda za najpotrebitije gdje smo osigurali dodatne pakete hrane našim korisnicima... Također, u suradnji s trgovačkim lancima pred blagdane organiziramo košarice za Caritas – 'Dodaj u košaricu', u koje sugrađani mogu ubaciti namirnice za potrebite« (B1).

U jednom od biskupijskih caritasa aktivan je i Centar za majku i dijete koji nastoji pružati pomoć potrebitim mladim majkama i obiteljima u svim oblicima (B4). Jedan od caritasa ističe vlastiti projekt »Kumstva na daljinu« za djecu iz 70 obitelji s područja Riječke nadbiskupije.

»Sustav je osmišljen tako da se jedna obitelj ili više njih obvezuje redovito uplaćivati novac za pomoć točno određenom djetetu i prate ga, po mogućnosti, do punoljetnosti. Svaka obitelj prije nego na sebe preuzme obvezu, od riječkog Caritasa dobije opis obiteljske i socijalne situacije djeteta kojemu treba pomoć. Kada prouče situaciju i uvjere se u potrebe, tada preuzmu obvezu pomaganja.

²³ Isto.

²⁴ M. MLAKAR, Svećenici postaju specijalisti za neprofitni menadžment, *Poslovni.hr*, 23. srpnja 2007., (11.05.2020) <https://www.poslovni.hr/karijere/svecenici-postaju-specijalisti-za-neprofitni-menadzment-49217> (12.05.2020).

²⁵ IKA, Započeo studij 'Management neprofitnih organizacija i socijalno zagovaranje', IKA, 22. rujna 2004., <https://ika.hkm.hr/novosti/zapocao-studij-management-neprofitnih-organizacija-i-socijalno-zagovaranje/> (12.05.2020).

Pomoć se šalje obiteljima s troje ili više djece, djeci čiji su roditelji stradali u ratu ili imaju zdravstvenih poteškoća« (B2).

Donatori su privatne osobe ili poduzeća, a neki od njih uspostavljaju trajan odnos s potrebitim obiteljima. Župni caritas Ž1 ističe sljedeći problem:

»S pojmom socijalnih inovacija smo upoznati, a za inoviranje nekog od područja djelovanja Caritasu smatramo da treba imati financijsku podlogu, siguran i stalan izvor financiranja, kao i kapacitete za realizaciju takvih ideja... Nitko od djelatnika nije pohađao edukaciju o tome« (Ž1).

4.3. Mišljenje ključnih dionika o budućoj primjeni koncepta u Caritasu i podršci koja im je potrebna na tom putu

Treće je istraživačko pitanje glasilo: »Koji su mogući konkretni potencijali za buduću primjenu koncepta u djelovanju Caritasu i kakva vrste podrške i osnaživanja bi im trebala na putu tog ostvarenja?« Ciljevi ovog pitanja su istražiti koja područja ključni dionici vide najvažnijima za unapređenje da bi djelovanje moglo biti što više prožeto konceptom socijalne inovacije. Tablica koja slijedi ilustrira neke od najvažnijih zaključaka po kategorijama uz sažete pojmove.

Tablica 3: Kategorije i pojmovi 3. istraživačkog pitanja

Tema: Potencijal primjene socijalnih inovacija u budućnosti	
Kategorije	Pojmovi
Prednosti	Želja za sve većom primjenom koncepta od strane svih uključenih dionika
Nedostatci	Nepostojanje stabilnog financiranja i stručnog usavršavanja – edukacija, percepcije u javnosti, podrške i novih ideja

Značajan doprinos ovoj temi daje sljedeća izjava intervjuiranog dionika:

»U slučaju da Hrvatski caritas, pa samim time i biskupijski, krene u primjenu inovativnih modela djelovanja nama ostaju isti problemi, a to je nedostatak financijskih sredstava i kapaciteta za primjenu tih modela. Ako bi se tim putem krenulo onda bi nam bila potrebna kompletna podrška. Prioritet Caritasu u ovom trenutku je osigurati dovoljnu količinu financijskih i materijalnih donacija da bismo pomoć u hrani mogli pružati kontinuirano, iz mjeseca u mjesec, potrebitima za koje skrbimo, kao i za one koji se trenutno iz nekog razloga nađu u životnim poteškoćama pa pomoć potraže u našem Caritasu... Svaki oblik edukacije vezan uz karitativno djelovanje, a koji bi se organizirao na bilo kojoj razini, od lokalne, županijske ili državne, dobrodošao je. Uz stečeno iskustvo kroz proteklih gotovo 20 godina besplatne edukacije bi nam sigurno olakšale rad. Vjerujemo da znanje stečeno edukacijom, uz iskustvo, može nas usavršiti i u karitativnom djelovanju« (Ž1).

Zaključke svih intervjuiranih dionika može obuhvatiti sljedeća izjava:

»Naš Caritas otvoren je za koncept socijalnih inovacija te za suradnju s različitim organizacijama na implementaciji ovih ideja. U tom pravcu spremni smo udružiti svoje resurse i iskustva s drugima radi unaprjeđenja djelovanja i poboljšanja procesa unutar organizacije. Jednako tako otvoreni smo i za pružanje novih usluga« (B3).

Također: »Volio bih kad bi se Caritas, uz hranu, mogao putem nekih projekata uredotočiti na neke druge osobne potrebe i profile korisnika« (B4). Probleme izrečene u intervjuima svrstavamo u tri kategorije.

Tablica 4: Trenutni ključni problemi Caritasa

1. nedostatak financijskih sredstava – tj. stalnih stabilnih izvora prihoda
2. nedostatak koordinacijske podrške za inovativno djelovanje – poput zasebnog ureda unutar nacionalnog Caritasa
3. nedostatak volontera i mladih prisutnih u Caritasu uz zakonodavna ograničenja

Jedan od uključenih dionika je istaknuo:

»Trebamo puno više volontera, čovjek dođe u kancelariji, odradi i ode kući. Treba nam volontera. Moje je iskustvo da je Caritas izgubio svoj identitet u smislu izvorne ljubavi, kršćanske djelotvornosti. Ne da to ne radimo, nego su zakon i propisi onemogućili da Caritas bude Caritas u izvornom smislu. Neka ljevica ne zna što čini desnica, međutim ako ja želim pomoći, sve je to popraćeno različitim rješenjima, evidencijama, analizama. Volonterstvo radi suprotno, uložiti svoje znanje, ljubav, bez opterećenja« (B4).

Potrebu za mladim volonterima koji će biti dugoročno prisutni posebno izražava i Caritas pod oznakom (B1).

Zaključak

Analiza odgovora na prvo istraživačko pitanje pokazala je da ustanove Caritasa nisu adekvatno uključene u procese formuliranja socijalnih programa ni na nacionalnim ni na lokalnim razinama, ali Caritas kao partner sudjeluje u socijalnim programima već kreiranim bilo od strane resornog ministarstva ili županijskih i gradskih ureda socijalne zaštite. S obzirom da definicija kombinirane socijalne politike govori o »prepoznavanju drugih dionika te suradnji u procesu pripreme i donošenja odluka te provedbe socijalnih programa«, kroz odgovore dobivene od predstavnika Caritas jasno proizlazi da se ne smatraju dovoljno uključenim »u fazi pripreme i donošenju odluka o provedbi javnih socijalnih programa«. Stoga je puna implementacija koncepta kombinirane socijalne politike u praksi u Hrvatskoj još uvijek upitna, a razloge tome potrebno je tražiti u velikoj centraliziranosti odlučivanja jer se većina važnih odluka

donosi autonomno od strane resornog ministarstva uz manjak participativnog pristupa.

Iz provedenog istraživanja može se zaključiti da su osnovne aktivnosti Caritasu dominantno usmjerene na zadovoljavanje osnovnih potreba korisnika koji se obraćaju Caritasu, poput opskrbe paketima hrane te podjele odjeće i obuće, što više odgovora na stare socijalne rizike i na ublažavanje siromaštva, a ne na prevenciju novih socijalnih rizika. Ipak, u pojedinim caritasima se sve veći naglasak stavlja i na odgovaranje na nove rizike našeg vremena, kao što je situacija Caritasu Zagrebačke nadbiskupije kod programa poticanja zapošljavanja žena, programa zapošljavanja beskućnika putem javnih radova, programa namijenjenog osnaživanju mladih koji izlaze iz institucija socijalne skrbi. S druge strane, i u drugim intervjuiranim caritasima ima dobrih ideja u smislu unapređenja programa, no glavni problem čini se da je u manjku kadrovskih, ali i financijskih kapaciteta. Postoji velik problem nejednakih uvjeta financiranja koji višestruko ističu dionici Caritasu, a koji se očituju u činjenici da se za iste socijalne usluge pružene korisnicima u državnim ustanovama dobiva veći iznos financiranja po korisniku nego što je to slučaj u ustanovama socijalne skrbi kojima su osnivači caritasa. Istaknut je i problem da se Caritas donedavno nije mogao prijavljivati na natječaje financiranja sredstvima Europskog socijalnog fonda, jer se na Caritasu u natječajnim pravilima gledalo kao na isključivo vjersku ustanovu, a ne kao udrugu koja je jednaka drugim civilnim udrugama.

Što se tiče drugog istraživačkog pitanja, dio dionika se s pojmom socijalne inovacije nije osobito susretao, dok je nekima poznat i primjenjuju ga u svom radu. Dio dionika je ponudio svoje primjere inovacija, dok je dio nudio primjere suradnje pri postavljanju potpitanja. Oni koji su nudili vlastite primjere, ponajviše su govorili o projektima iz Europskog socijalnog fonda zato što se pri projektnoj prijavi traži obvezno ispunjavanje odjeljka o inovativnosti projekta.

Treće istraživačko pitanje, koje se ticalo potencijala koncepta socijalnih inovacija u budućnosti u Caritasu te glavnih prepreka, donijelo je više važnih preporuka. Generalnu otvorenost za ovaj koncept izrazili su svi dionici koji su sudjelovali u intervjuima. Ipak, naveli su probleme, prepreke i potrebu podrške na tom putu, što je prvo potrebno riješiti; a prevladava govor o problemu financijske nestabilnosti i neizvjesnosti.

Istraživanje, koje je bilo kvalitativne prirode i koje je provedeno za potrebe ovog rada, pokazalo je dobru volju svih dionika Caritasu za uvođenje socijalno inovativnih praksa. Razvidno je da koncept socijalnih inovacija u caritasima nije zaživio u punoj primjeni i shvaćanju, a moguće ograničenje je i nedovoljno razvijen model kombinirane socijalne politike na nacionalnoj razini. U tom smislu važno bi bilo edukativnim radionicama djelatnicima biskupijskih i župnih caritasa približiti pristupe i teorijske modele novih socijalnih rizika i izazova te potrebe adekvatnijih odgovora na njih, primjenom inovativnih rješenja i socijalnih inovacija za koje zasigurno u caritasima, koji su ustanove djelotvorne kršćanske ljubavi, postoji značajan potencijal koji je potrebno dodatno aktivirati.

Zdenko Babić* – Tereza Buconić**

Application and Potential of the Concept of Social Innovations in the Work of Caritas in Croatia

Summary

Social innovations are doubly innovative: in their means and in their goals. They can develop as new relationships or collaborations, a business model, an developed way of working or improve a process within an organization. Qualitative research, made for the purposes of this paper, has proven the connection of the concept of social innovation and the Caritas institution. It turned out that there are several examples of already applied social innovations in their work. It also showed that concept is partly unknown to the stakeholders, in the core of it's terminology. The research showed the desire, among all stakeholders, to implement social innovation concept in the future. Currently, the biggest obstacles on this path are present lack of stable funding, coordination support in education and volunteers. It is also the greatest potential for the progress, on which needs to be worked on in the future.

Key words: Caritas, social innovation, social risks.

(na engl. prev. Tereza Buconić)

* Zdenko Babić, PhD, Full Prof., University of Zagreb, Faculty of Law, Department for Social Work; Address: Nazorova 51, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: zbabic@pravo.hr.

**Tereza Buconić, Master in Social Policy, University of Zagreb, Faculty of Law, Department for Social Work; Address: Nazorova 51, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: tereza.buconic@gmail.com.